

Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 35, Mart 2019, s. 641-653

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.16990/SOBIDER.4804>

Cengiz AKALIN

MEB. Kayaşehir Şeyh Şamil İmam Hatip Ortaokulu Öğretmen,
cengizakalin@gmail.com

SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDA HUKUK TERİMLERİNİN YERİ Özet

Hukuk kavramının önemi insan için ana rahmine düştüğü andan itibaren başlar ve ölünceye hatta öldükten sonraya yani miras hukukunun sona ermesine kadar devam eder. Hukuk; insanın sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel hayatı ile doğrudan ilişkili olan bir kavramdır. Hukuk, ilk insanın var edildiği an'dan itibaren biyolojik hayatın devam edeceği an'a kadar insan için değerini asla yitirmeyeceği bir kavramdır ki bu kavramın çocuklarımıza öğretilmesi de ilköğretim öncesi yaşlarından itibaren başlanmalıdır. Hukukumuzun kaynakları ikiye ayrılmaktadır: Asıl ve yardımcı kaynaklar. Asıl kaynaklar yazılı (Anayasa, kanun vb.) kaynaklar ve yazısız (örf ve âdet) kaynaklar, yardımcı kaynaklar ise doktrin (bilimsel görüşler) ve içtihat (yargı kararları) şeklindedir.

Çalışmanın amacı; Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından ilkokul 4 ve ortaokul 5, 6, ve 7. sınıflarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında kavram olarak hukukun anlatılıp anlatılmadığını, temel hukuk terimlerinden anne- baba, öğretmen, arkadaşlık ve komşuluk haklarının nasıl anlatıldığını ve ne kadar yer aldığını ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler, Hukuk, Talim Terbiye Kurulu

THE PLACE OF LEGAL TERMS IN SOCIAL STUDIES TEXTBOOKS

Summary

The importance of the concept of law begins from the moment it falls into the mother's womb for Man and continues until he dies and even after he dies, that is, until the end of the law of inheritance. Law is a concept that is directly related to

human's social, political, economic and cultural life. Law is a concept in which human beings will never lose their value from the moment they first came into existence until the moment that biological life will continue, and this concept should also be taught to our children from their pre-primary ages. The sources of our law are divided into two: the original and auxiliary sources. The original sources are written (constitution, law, etc.) sources and sources without writing (Customs and excerpts), and auxiliary sources are in the form of doctrine (scientific views) and jurisprudence (judicial decisions).

The aim of this study is to determine the role of the Ministry of national education in primary education 4 and Secondary Education 5, 6, and 7 by the chairmanship of the Ministry of National Education Education and Training Board. the aim of this course is to introduce the students to the social studies textbooks on how to explain the concept of law, how to explain the rights of parents, teachers, friends and neighbourhoods in basic legal terms and how to take place.

Keywords: Social Studies, Law, Training Board

GİRİŞ

Öğretme ve öğrenme faaliyetlerinin ilk basamağının temel taşı niteliğinde olan ders kitapları tüm dünyada önemini kaybetmeden ilk başvuru materyali olma özelliğini korumaya devam etmektedir.

İlköğretim yaşlarındaki öğrenciler, ders kitaplarını ilk ve tek kaynak olarak bilmekte ve görmektedirler. Bu vesile ile ders kitaplarına bu yaştaki öğrencilerin istedik hedeflere güdülenmesi için çok önemli görevler yüklenmiş olmaktadır. Bu yaştaki öğrencilerin başvuru kaynağı konumundaki ders kitaplarının içeriğinin belirlenmesi hayati önem arz etmektedir.

Ülkemizde ders kitaplarının içeriğinin belirlenmesi MEB Talim Terbiye Kurulu Başkanlığına (Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı (TTKB), 2018) bağlı olan ‘*Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Ders Kitapları ve Öğretim Materyalleri Daire Başkanlığı*’nın görevidir. Bu daire başkanlığı, ders kitaplarının içeriğinde yer alacak olan ünitelerin başlıklarından, ders kitaplarda kaç tane ünite olmasına, ünite içerisindeki konu başlıklarının belirlenmesine ve içeriklerinde neler olması gerektiğine kadar her şeyden yasal olarak sorumludur. (Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), 2017)

MEB, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar)’nın, ‘Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nın Özel Amaçlarının:

1. maddesinde; ‘Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, millî bilince sahip birer vatandaş olarak yetişmeleri’.

3. maddesinde; ‘Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilmeleri’.

4. maddesinde; ‘Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul etmeleri’.

16. maddesinde; ‘Millî, manevî değerleri ile evrensel değerleri benimseyerek erdemli insan olmanın önemini ve yollarını bilmeleri gerekmektedir’ denilmektedir.

Bu maddelerin özeti olarak öğrencilerimizin ‘Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak, millî, manevî değerleri ile haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, temel hukuk kurallarını öğrenmiş, millî bilince sahip birer vatandaş olarak yetiştirilmeleri’ istenmektedir.

Arapça kökenli bir kelime olan Hukuk, ‘**hak**’ kelimesinin çoğul halidir yani hukuk ‘**haklar**’ demektir. Hukukumuzun kaynakları asıl ve yardımcı kaynaklar şeklinde ikiye ayrılır.

Asıl kaynaklar: Yazılı (Anayasa, kanun vb.) kaynaklar ve yazısız (örf ve âdet) kaynaklardır.

Yardımcı kaynaklar: Doktrin (bilimsel görüşler) ve içtihat (yargı kararları) şeklindedir.

Hukuk yani haklar; ilk insanın var edildiği an’dan itibaren, biyolojik hayatın devam edeceği son an’a kadar insan için değerini asla yitirmeyeceği, insanın sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel hayatı ile doğrudan ilişkili ve ayrılamaz bir kavramdır.

Hukuk kavramının önemi insan için ana rahmine düştüğü andan itibaren başlar ve ölünceye hatta öldükten sonraya yani miras hukukunun sona ermesine kadar devam eder.

4721 no’lu Türk Medeni Kanunu’nun 28. Maddesi şu şekildedir: ‘Kişilik; çocuğun sağ olarak tamamıyla doğduğu anda başlar ve ölümle sona erer. Çocuk hak ehliyetini, sağ doğmak koşuluyla, ana rahmine düştüğü andan başlayarak elde eder’ (Türk Medeni Kanunu, 2001).

İnsan ile bu kadar hemhal olan bir kavramın çocuklarımıza ve öğrencilerimize öğretilmesi de ilköğretim hatta ilköğretim öncesi yaşlarından itibaren başlanmalıdır. Öğrencilere hukuk yani haklar öğretilirken hangi hakların öğretileceği büyük önem arz etmektedir.

Ancak; Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan ünite ve konu içeriklerinde, temel hukuk (haklar) bilgisi ve sorumluluklar, öğrencilerin istedik hedeflere yönlendirilmesi, bilişsel, duyuşsal ve psikomotor olarak öğretilip kazandırılması amacı doğrultusunda öğretilmekte midir?

Yukarıda belirttiğimiz ‘Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nın Özel Amaçları’da belirtilen maddelere dayanarak Sosyal Bilgiler ders kitaplarında olması gereken temel hukuk terimlerinden özellikle anne- baba, öğretmen, arkadaşlık ve komşuluk haklarına yer verilip verilmediğine veya hangi hukuk terimlerine yer verildiğini araştırdık.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarının doküman analizi 8 madde halinde yapıldı.

Bunlar:

- 1- Kitapta hukukun ne olduğuna dair bir açıklama bulunmakta mıdır?
- 2- Kitapta ‘**hukuk**’ kelimesi kaç kez geçmektedir?
- 3- Kitabın sözlüğünün ‘**H**’ harfi bölümünde ‘**Hukuk**’ veya ‘**Hak**’ kelimesinin açıklaması bulunmakta mıdır?
- 4- Hukuk kelimesinin yerine kullanılabilecek ‘**hak**’ kelimesi kaç kez kullanılmıştır?
- 5- **Anne- Baba Haklarına** yer verilmiş midir?
- 6- **Öğretmen Haklarına** yer verilmiş midir?

7- Arkadaşlık Haklarına yer verilmiş midir?

8- Komşuluk Haklarına yer verilmiş midir?

ÇALIŞMANIN ÖNEMİ

İlkokul 4 ve ortaokul 5, 6 ve 7. sınıflarda okuyan öğrencilerimizin hukukun ne olduğunu öğrenmeleri ve temel hukuk kurallarını, özellikle de anne- baba, öğretmen, arkadaşlık ve komşuluk (hukukunu) haklarını öğrenmelerinin önemine dikkat çekmektir.

ÇALIŞMANIN DAYANAĞI

MEB, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar)'nın, 'Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Özel Amaçları' bölümünde yer alan 1, 3, 4 ve 16. maddelerinde belirtilen amaçlardır. Bu maddelerde özetle öğrencilerimizin 'Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak, millî, manevi değerleri ile haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, temel hukuk kurallarını öğrenmiş, millî bilince sahip birer vatandaş olarak yetiştirilmeleri' istenmektedir.

ÇALIŞMANIN AMACI

Bu çalışmanın amacı; MEB, TTKB tarafından ilkokul 4 ve ortaokul 5, 6, ve 7. sınıflarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitaplarında; kavram olarak hukukun anlatılıp anlatılmadığını, temel hukuk terimlerinden özellikle anne- baba, öğretmen, arkadaşlık ve komşuluk haklarının nasıl anlatıldığı ve ne kadar yer aldığını ortaya koymaktır.

ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi tekniği uygulanarak yapılmıştır.

4. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERS KİTABINDA:

1- Hukukun ne olduğuna dair hiçbir açıklama bulunmamaktadır.

2- Ders kitabında '**hukuk**' kelimesi sadece sayfa 55'te 'Batı Cephesi'nde Savaş' konu başlığı altında, sayfanın ikinci paragrafında, 'İzmir'de yayımlanan Hukuku beşer...' cümlesinde geçmektedir.

3- Kitabın sözlüğünün '**H**' harfi bölümünde dahi ne '**Hukuk**' ne de '**Hak**' kelimesinin açıklaması bulunmaktadır.

4- **Hukuk** kelimesinin yerine kullanılabilir 'hak' kelimesinin kaç kez kullanıldığına bakıldı:

Sayfa 151'den 171'ye kadar 'Etkin Vatandaşlık' başlıklı 6. Ünitesinde 'Çocuk Hakları' başlığı altında 54 kez olmak üzere tüm kitapta toplamda 71 kez kullanılmıştır.

Ancak bu kullanımların hiçbirinde hukuk terimlerinin öğretimi amaçlanmamıştır.

5- ‘Anne, baba, anneanne, babaanne kelimeleri beraber veya tek başlarına toplam 89 kez geçmiştir.

Ancak bu kelimelerin geçtiği hiçbir cümlede anne- baba haklarından söz edilmemektedir.

Sadece sayfa 157’de ‘...anne babamıza yardımcı olmak da sorumluluklarımız arasında olmalıdır’ diye bir cümle kurulmuştur.

6- **Öğretmen** kelimesi tüm kitapta toplamda 33 kez geçmiştir. Ancak bu kelimelerin geçtiği hiçbir cümlede öğretmen haklarından söz edilmemektedir.

7- **Arkadaş** kelimesi toplamda 55 kez kullanılmıştır. Bunlardan sadece 6 kez, aşağıda belirtilen kullanımlarda ‘haklar ve sorumluluklara’ değinilmiştir.

Sayfa 26’da ‘...sınıf arkadaşlarının bu konuda kendilerine yardımcı olduklarını da ekledi’ cümlesinde yardımlaşmadan söz edilmiş.

Aynı sayfada ‘...arkadaşlarını çok seviyorlardı’ sevgiden söz edilmiş.

Sayfa 48’de ‘...çocuklar arkadaşlarıyla yüz yüze iletişim kurabilme imkânı bulamamaktadır’ cümlesinde, çocukların oyun alanlarının az olmasından ötürü sıkıntıları dile getirilmiş.

Sayfa 160’ta ‘Arkadaşlarının da desteğiyle...’ cümlesinde dayanışmaya atıf yapılmıştır.

Aynı sayfada ‘**Arkadaşlarım**a başkan seçilirim görevimi en güzel şekilde yapacağıma söz vermişim. Şimdi bu sözümün gereklerini yerine getirmeye çalışıyorum’ cümlesinde sözünde durmanın önemi anlatılmıştır.

Sayfa 163’te ‘Okulumuzda iki **arkadaşım**la birlikte ‘**Üreten Çocuk**’ adını verdiğimiz bir topluluk kurduk’ cümlesi ve devamında grup çalışmasına değinilmiştir.

Sayfa 165’te ‘...öğrenci **arkadaşlarımızdan** ve velilerimizden büyük destek gördük’ cümlesinde yardımseverlik ve dayanışmaya vurgu yapılmıştır.

Sayfa 166’da ‘**Arkadaşlar** gönüllü oyun ekibi olarak oluşturduğunuz...’ cümlesinde grup çalışmasının önemine değinilmiş.

8- **Komşu** kelimesi toplamda 29 kez kullanılmıştır. Bunlardan sadece sayfa 41’de ‘Bu durum, kültürümüzde **komşuluk** hakkına ne kadar saygı gösterildiğinin bir kanıtıdır’ cümlesinde ‘**komşuluk haklarından**’ söz edilmiştir.

5. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERS KİTABINDA:

1- Hukukun ne olduğuna dair hiçbir açıklama bulunmamaktadır.

2- Ders kitabında ‘**hukuk**’ kelimesi 8 kez geçmektedir. Ancak bu kullanımların hiçbirinde hukuk terimlerinin öğretimi amaçlanmamıştır.

3- Kitabın sözlüğünün ‘**H**’ harfi bölümünde dahi ne ‘**Hukuk**’ ne de ‘**Hak**’ kelimesinin açıklaması bulunmamaktadır.

4- **Hukuk** kelimesinin yerine kullanılabilir ‘hak’ kelimesinin kaç kez kullanıldığına bakıldı:

Kitapta 203 kez ‘hak’ kelimesi geçmektedir.

Kitabın, 18. ve 25. sayfaları arasında, 1. Ünitesinin ‘Hak ve Sorumluluklarımız’ konu başlığı altındaki bölümde:

Sayfa 21’de ‘hak’kın tanımı şu şekilde verilmiştir: ‘Yasal veya toplumsal olarak bireylere tanınan yetki ve kazançlara hak denir’.

Yine aynı sayfada sorumluluğun tanımı şu şekilde verilmiştir; ‘Sorumluluk, bireylerin yaptığı davranışların sonuçlarını üstlenmesidir. Bireyler toplum içinde üzerlerine düşen sorumlulukları yerine getirmekle yükümlüdür’.

26. ve 29. sayfalar arasında 1. Ünite’de ‘Çocuk Hakları’ başlığı altında Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’nin 9 maddesine yer verilmiş ve açıklanmıştır.

Kitabın 6. Ünitesi olan ‘Etkin Vatandaşlık’ bölümünün ‘Temel haklarımızı Öğrenelim’ konu başlığı altında: T.C. Anayasası’nın 17., 20., 21., 22., 23., 24., 25., 42., 56. ve 67. maddelerine yer verilerek açıklamaları yapılmıştır.

5- Anne, baba, anneanne, babaanne kelimeleri beraber veya tek başlarına toplam 31 kez geçmiştir.

Sayfa 19’da sosyalleşmenin önemine dikkat çekmek için ‘Anne- Baba hakları’ denilmeden, ‘annemize ‘eline sağlık’ deyip teşekkür etmek, aile büyüklerimiz işe giderken onları güler yüzle uğurlamak aile içinde sosyalleşmeye örnektir’ cümlesi kurulmuştur.

Sayfa 19’da ‘Anne- Baba hakları’ denilmeden, ‘Aile’ hakları üzerine şu paragrafa yer verilmiştir: ‘Aile, toplumun en küçük birimi olarak kabul edilmektedir. Temel ihtiyaçlarımızı ailemizin yardımıyla karşılarız. Onlar sayesinde bebeklikten çocukluğa, çocukluktan yetişkinliğe geçeriz. Bu nedenle aileyi, içinde yer aldığımız en önemli grup olarak niteleyebiliriz. Aile, katıldığımız ilk sosyal gruptur. Hayata dair ilk bilgileri onlardan öğreniriz. Bebeklik dönemimizden itibaren bize ailemiz bakar. Beslenme ve barınma gibi fiziksel ihtiyaçlarımızla birlikte sevgi ve saygı gibi duygusal ihtiyaçlarımızı da ailemiz sayesinde karşılarız. Üzüntü ve sevinçlerimizi onlarla birlikte yaşarız. Ailemiz bizi hayata hazırlar. Birey olarak toplumun bir parçası olmayı öğretir’.

Sayfa 20’de ‘Anne- Baba hakları’ denilmeden, ‘...dedem ve babaannemle aynı evde yaşadığım için çok şanslıyım. Çünkü onlar annem ve babamla birlikte benim en büyük destekçilerim’ cümlesine yer verilmiştir.

Sayfa 23’te ‘Anne- Baba hakları’ denilmeden, ‘Aile’ hakları üzerine şu cümleye yer verilmiştir: ‘Evimizi temiz ve düzenli tutmak, ev işlerini yaparken aile büyüklerimize yardımcı olmak, aile bireyelerine sevgi ve saygı göstermek sorumluluklarımızdan bazılarıdır’.

Sayfa 23’te ‘Anne- Baba hakları’ denilmeden ‘Ailem, arkadaşlarım, öğretmenlerim, idareciler ve diğer çalışanlarla iletişim kurarken onlarla kibar bir dille konuşurum’ denilmiştir.

Sayfa 23’te ‘Anne- Baba hakları’ denilmeden, ‘Annem yemek yaparken sofranın kurulmasına yardımcı olurum’ şeklinde cümleye yer verilmiştir.

6- ‘Öğretmen’ kelimesi kitapta 24 kez geçmektedir.

Öğretmen haklarına ilişkin sayfa 23’te ‘Öğretmenimin bana verdiği görevleri zamanında yerine getiririm’ denilmiştir.

Yine Sayfa 23'te 'Ailem, arkadaşlarım, öğretmenlerim, idareciler ve diğer çalışanlarla iletişim kurarken onlarla kibar bir dille konuşurum' denilmiştir.

Sayfa 26'da 'Öğretmenler bizi hayata hazırlamak için eğitim verirler ve hayatı tanımamızı sağlarlar' cümlesi kurulmuştur.

Sayfa 130'da 'Öğretmenler; bir bilim dalını, bir sanatı, bir tekniği veya belli bilgileri öğreterek insanlara yol gösterirler' denilmiştir.

Sayfa 141'de 'Fikir geliştirme sürecinde arkadaşlarınız, aileniz, akrabalarınız ve öğretmenlerinizle iş birliği yapınız' cümlesi kurulmuştur.

7- Kitapta 165 kez 'arkadaş' kelimesi kullanılmıştır.

Sayfa 19'da 'sosyalleşme' anlatılırken arkadaşlık haklarına ilişkin şu cümle kurulmuştur 'Okula gittiğimizde arkadaşlarımızla selamlaşmak, onların hatırını sormak, evden getirdiğimiz yiyecekleri arkadaşlarımızla paylaşmak okulda sosyalleşmeye örnektir'.

Sayfa 20'de Arkadaş haklarını tam olarak anlatmadan şu paragrafa yer verilmiştir: Arkadaş grubu, toplum hayatına katılmamızı kolaylaştıran bir başka gruptur. Bizler küçük yaşlardan itibaren çevremizde arkadaşlar ediniriz. Arkadaşlarımızla oyunlar oynayarak hoşça vakit geçiririz. Oynadığımız oyunlar sayesinde birlikte yaşamın ve paylaşmanın güzelliğini fark ederiz. Uzun süre oyunlar oynadığımız, zamanı paylaştığımız, hoşça vakit geçirdiğimiz arkadaş grubu içerisindeki üzerimize düşen görev ve sorumlulukları yerine getirmeliyiz'.

Sayfa 21'de '...okul arkadaşlarımızla ilişkilerimiz toplum hayatına uyum sağlamamıza yardımcı olur',

Yine aynı sayfada '...arkadaşlarımızla dostça ilişkiler kurmayı, birbirimizi dinlemeyi öğreniriz' şeklinde, cümleler kurulmuştur.

Sayfa 23'te 'Okulda bana ve arkadaşlarıma zarar verecek davranışlardan kaçınırım',

'Ailem, arkadaşlarım, öğretmenlerim, idareciler ve diğer çalışanlarla iletişim kurarken onlarla kibar bir dille konuşurum' ve

'Arkadaşlarımla beraber sınıfımızı temiz tutarız. Okul kurallarına uyarız. Çünkü okul bizim ortak kullanım alanımızdır' şeklinde cümleler kullanılmıştır.

Sayfa 50'de 'Dinî bayramlarda aile bireyleri bayramlaşır; akrabalar, komşular, arkadaşlar ziyaret edilir' denilmiştir.

Sayfa 132'de 'Bankaya gittiği zaman da hayvanlarını orada tanıştığı arkadaşlarına emanet eder. Arkadaşlarının işi olduğunda ise onların hayvanlarına kısa bir süre için Ali Amca bakar' ve

'Kurban satış noktasında tanıştığı arkadaşlarını Kars'a döndüğünde telefonla arayıp vefalı davranır. Böylece kurduğu dostluk ilişkilerini unutmamaktadır' şeklinde cümleler kurulmuştur.

Sayfa 139'da 'Arkadaşlarının da desteğiyle...' denilmiştir.

Sayfa 141'de 'Fikir geliştirme sürecinde arkadaşlarınız, aileniz, akrabalarınız ve öğretmenlerinizle iş birliği yapınız' şeklinde cümle kurulmuştur.

Sayfa 155'te 'İnsanlar uzaktaki akrabalarını ve arkadaşlarını ziyaret etmek...' denilmiştir.

Sayfa 170’te ‘Örneğin, sınıfta diğer arkadaşlarınızı rahatsız etmeden dersinizi dinlemeniz gereklidir’ denilmiştir.

8- Komşu kelimesi kitapta 10 kez geçmektedir.

Sayfa 41’de ‘Komşuluk Haklarına’ ilişkin ‘...komşu evlerin camına bakmaz. Hiçbir ev, başka bir evin güneş almasını engellemez’ şeklinde cümle kurulmuştur.

Sayfa 50’de ‘Dinî bayramlarda aile bireyleri bayramlaşır; akrabalar, komşular, arkadaşlar ziyaret edilir’ denilmiştir.

Sayfa 97’de ‘Teknolojinin aile, komşuluk, akrabalık ve misafirlik ilişkilerine etkisi nedir?’ şeklinde cümle kurulmuştur.

Sayfa 161’de ‘Komşuluk Haklarına’ ilişkin ‘Komşunuz Ayşe Teyze uzun zamandır tek başına yaşamaktadır. Kimsesi olmayan Ayşe teyze artık evinde ihtiyaçlarını karşılayamaz duruma gelmiştir. Bu konuda Ayşe teyzeye nasıl yardımcı olabilirsiniz?’ şeklinde cümle kurulmuştur.

6. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERS KİTABINDA:

1- Hukukun ne olduğuna dair açıklama kitabın 4. Ünitesi olan Bilim, Teknoloji ve Toplum’da, sayfa 125’te Sosyal Bilimlerin açıklamaları yapılırken şu şekilde verilmiştir: ‘Toplumsal hayatı düzenleyen **hukuk** kuralları ile iç içe yaşıyoruz. Toplumun genel yararını sağlamak için konulan kanunların bütününe **hukuk** denir. Bireylerin birbirleriyle, toplumla ve devletle ilişkilerini düzenler’.

2- Ders kitabında ‘**hukuk**’ kelimesi 33 kez geçmektedir.

3- Kitabın sözlüğünün ‘**H**’ harfi bölümünde ne ‘**Hukuk**’ ne de ‘**Hak**’ kelimesinin açıklaması bulunmamaktadır.

4- Hukuk kelimesinin yerine kullanılabilir ‘**hak**’ kelimesinin kaç kez kullanıldığına bakıldı:

207 kez ‘**hak**’ kelimesi geçmektedir.

Sayfa 206 ile 209 arası, kitabın 6. Ünitesi olan ‘Etkin Vatandaşlık’ bölümünde, ‘**Haklarımın Bilincindeyim**’ konu başlığı altında T.C. Anayasası’nın 12, 17, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 42, 56 ve 67. maddelerine yer verilerek açıklamaları yapılmıştır.

5- ‘**Anne, baba**, anneanne, babaannem kelimeleri beraber veya tek başlarına toplam 16 kez geçmiştir.

Ancak bu kelimelerin geçtiği hiçbir cümlede **anne- baba haklarından** söz edilmemektedir.

6- ‘**Öğretmen**’ kelimesi kitapta 20 kez geçmektedir.

Sayfa 15’te ‘Bugün okulda öğrencilerimin iyi birer insan olmaları, sevgi ve saygı ile yetişmeleri için çalışan bir **öğretmenim**’ şeklinde cümle kurulmuştur.

7- **Arkadaş** kelimesi toplamda 34 kez kullanılmıştır.

Sayfa 24’te ‘Günümüzde aile, komşu, **arkadaşlık** ve akrabalık gibi değerlere verilen önem gittikçe azalmaktadır’, ‘Günümüzde aile, komşu, **arkadaşlık** ve akrabalık gibi değerlere verilen önemin gittikçe azalmasının sebepleri neler olabilir?’, ‘Bireysel olarak değerlendirdiğimizde ön

yargı, bireyin insanlarla iletişimini, **arkadaşlık** ilişkilerini ve topluma uyumunu olumsuz etkilemektedir' şeklinde cümleler kurulmuştur.

Sayfa 26'da 'Böylece okula beslenme getiremeyen veya parası olmayan **arkadaşlarına** yardım ediyorlar' denilmiştir.

Sayfa 24'te 'Okulumdaki **arkadaşlarımla** 'Her İnsan Özeldir' projesi kapsamında çevre okullardaki özel eğitime ihtiyaç duyan **arkadaşlarımızı** ziyaret ettik' şeklinde cümle kurulmuştur.

Sayfa 36'da 'Ayşe ve sınıf **arkadaşları** Van depreminde zarar gören ailelerin ihtiyaçlarını gidermek için okullarında kermes düzenlemişlerdir' denilmiştir.

Sayfa 126'da '**Arkadaşlarımızla** iyi geçinmek için onları tanımaya çalışırız' şeklinde cümle kurulmuştur.

Sayfa 201'de 'Evde ya da **arkadaş** gruplarında herhangi bir konuda karar alınırken herkesin fikirlerinin sorulması onların görüşlerine değer verildiğini gösterir' denilmiştir.

8- Komşu kelimesi kitapta 25 kez geçmektedir.

Sayfa 17'de 'Mahalledeki ihtiyaç sahibi **komşularımızın** eksikleri herkes tarafından bir şeyler alınarak tamamlanmaya çalışılırdı' denilmiştir.

Sayfa 23'te 'Her gördüklerinde selam verir, hâlimi hatırımını sorarlardı' şeklinde cümle kurulmuştur.

Sayfa 24'te 'Günümüzde aile, **komşu**, arkadaşlık ve akrabalık gibi değerlere verilen önem gittikçe azalmaktadır', 'Günümüzde aile, **komşu**, arkadaşlık ve akrabalık gibi değerlere verilen önemin gittikçe azalmasının sebepleri neler olabilir?' şeklinde cümleler kurulmuştur.

Sayfa 26'da '**Komşumuzun** iyi ve kötü gününde yanında olmak, karşılaştığımız bir kişiye selam verip gülümsemek manevi desteklere örnektir' denilmiştir.

Sayfa 37'de 'Düğünlerde, cenazelerde **komşuların** yardıma koşması geleneği toplumsal bağların güçlenmesini sağlar' şeklinde cümle kurulmuştur.

Sayfa 52'de 'Ey hükümdar! Biz cahiliye zihniyetine sahip bir kavimdik. Putlara tapar, ölü hayvan eti yer, akrabalık bağlarına riayet etmez, **komşularımıza** kötülük ederdik, güçlü olanlarımızı zayıfları ezerdi' şeklinde cümle kurulmuştur.

7. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERS KİTABINDA:

1- Hukukun ne olduğuna dair açıklama kitabın 209. sayfasında şu şekilde yer almaktadır: 'Yetkili devlet organları tarafından ortaya çıkarılan kuralların tümüne **hukuk** denir'.

2- Ders kitabında '**hukuk**' kelimesi 23 kez geçmektedir.

3- Kitabın sözlüğünün '**H**' harfi bölümünde ne '**Hukuk**' ne de '**Hak**' kelimesinin açıklaması bulunmamaktadır.

4- Hukuk kelimesinin yerine kullanılabilecek '**hak**' kelimesinin kaç kez kullanıldığına bakıldı:

128 kez '**hak**' kelimesi kullanılmıştır.

Sayfa 10 ile 39 arası, kitabın 1. Ünitesi olan ‘Birey ve Toplum’ bölümünde, çeşitli konu başlıkları altında T.C. Anayasası’nın 12, 13, 17, 20, 22 ve 26. maddelerine yer verilerek açıklamaları yapılmıştır.

Sayfa 71’de Sanayi Devrimine atıf yapılarak ‘İşçi **Haklarından**’ bahsedilmiştir.

Sayfa 72’de Fransız İhtilaline atıf yapılarak ‘İnsan ve Vatandaş **Hakları** Bildirisinden’ bahsedilmiştir.

Sayfa 79’da Tanzimat Fermanına atıf yapılarak ‘Tanınan **Haklardan**’ bahsedilmiştir.

Sayfa 118 ve 119 arasında ‘İnsan **Hakları** Bildirgesi ve Anayasa’ya’ atıf yapılarak yerleşme ve seyahat özgürlüğünüzün temel **haklarınızdan** biri olduğunu belirtilmiştir.

Sayfa 151’de T.C. Anayasası’nın 25, 26 ve 27. maddelerine yer verilerek açıklamaları yapılmıştır.

5- ‘**Anne, baba**, annee, babaanne kelimeleri beraber veya tek başlarına toplam 15 kez geçmiştir.

Sayfa 211’de ‘eve geldiğimde **annemle** selamlaştım ve **annem** bana sabah okula giderken çöpü dışarı çıkarmayı unuttuğumu hatırlattı. Ben de hemen çöpü dışarı çıkardım. Çünkü bu benim evdeki sorumluluklarımdan biri’ denilmiştir.

6- ‘**Öğretmen**’ kelimesi kitapta 11 kez geçmektedir.

7- **Arkadaş** kelimesi toplamda 32 kez kullanılmıştır.

Sayfa 21’de ‘**arkadaşımıza** ‘Her zaman geç kalıyorsun!’ demek yerine “Seni görmeyince meraklandım.” demek olumlu bir iletişim biçimidir’ denilmiştir.

Sayfa 36’da ‘**Arkadaşlarınızla** birlikte bir okul gazetesi çıkaracaksınız’ denilmiştir.

Sayfa 38’de ‘**Arkadaşımın** verdiği cevabı dikkatle dinler ve ondan ayrılırken vedalaşırdım’ şeklinde cümle kullanılmıştır.

Sayfa 210’da ‘demokratik uygulamaların varlığı **arkadaşlık** ilişkilerimizin de güçlenmesine ve birbirimizi daha iyi tanımamıza yardımcı oluyor’ denilmiştir.

Sayfa 219’da ‘**Arkadaşlarınızla** iş birliği yaparak küresel sorunların çözümüne yönelik fikir önerileri üretebileceksiniz’ şeklinde cümle kullanılmıştır.

8- **Komşu** kelimesi kitapta 19 kez geçmektedir.

Sayfa 46’da ‘**Komşular** pencereden pencereye sohbet ederlerdi’ denilmiştir.

ÖNERİLER

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında bulunan 7 Ünite’nin birinin başlığının ‘**Hukuk Öğreniyorum**’ olması ve içeriğinde de insanın sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel hayatı boyunca aralarında bir hukuk olacağı, ikili ilişkilerde bulunmak zorunda olduğu ve bulunacağı 4 insan gurubun hakları ve sorumluluklarının kesinlikle ve elzem olarak evvela öğretilmesi gerekmektedir.

Bunlar:

1- Anne- Baba Hakları.

2- Öğretmen Hakları.

3- Arkadaşlık Hakları.

4- Komşuluk Hakları.

Dikkat ederseniz, yukarıda 4 konu başlığında belirttiğimiz adları zikredilen insan ve insan gruplarının, insanın doğduğu an'dan ölüncüye kadar yani bir ömür boyu hukuki ilişkilerde bulunacağı kimselerdir. Yukarıda belirttiğimiz insan ve insan gruplarının hakları ve sorumluluklarının, öğrencilere kesinlikle ve elzem bir şekilde evvela öğretilmesinin gerekliliğini kısaca şöyle açıklayabiliriz:

1- Anne-Baba Hakları:

Bilindiği üzere toplumumuzda son 70 yıldır büyük ve geniş aile yapısından, çekirdek aile yapısına geçiş gerçekleşmekte ve toplumumuzda anne-babaya gösterilmesi gereken saygı ve sevginin gittikçe azaldığı görülmektedir. Ör: 'Anne-babasını az bir maddiyat için öldüren çocuklar, anne-babalarını evlerine almayıp huzur evlerine veya sokaklara atan evlatlar veya kendi başlarına evlerine terk edilen anne- babaların haberleri o kadar çok fazlalaştı ki artık bu gibi haberleri gayet sıradan görür hale geldi toplumumuz. İstatistiklere göre; son 20 yılda ülkemizdeki özel ve devlete ait olan 'Huzurevleri, Yaşlı Bakım ve Yaşam Evleri Hizmetleri' sayısında büyük bir artış olmuş ve huzurevlerinin doluluk oranlarının %100'e yaklaşmış olduğu görülmektedir (T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2018).

2- Öğretmen Hakları:

Ülkemizde hemen her gün okullarda yaşanan istenmeyen olayları haberlerde duyup şahit olmaktayız. Ör: 'Öğrencilerin öğretmenleri ile alay etme videolarının sosyal medya aracılığı ile seyretilmesi, öğrencilerin öğretmenlere hakaret etmeleri, öğretmenlerini dövmeleri, birkaç öğrencinin öğretmene saldırıları, öğrencilerin müdür ve öğretmenleri silahla vurup öldürmeleri hatta öğrenci akraba ve yakınlarının okul içinde silahla öğretmen vurmaları vb.'. Öğrencilerin öğretmen hukukunu bilmeden yetişmeleri, öğretmenlerin öğrencilere pedagojik olarak davranış şekillerinin olumsuz olması bu olayların artmasına sebep olmaktadır.

3- Arkadaşlık Hakları:

İnsanın hem yaşadığı yerde hem okulda hem de sosyal hayatı boyunca arkadaşlık ilişkileri devam etmektedir. Arkadaşlık hukukunun başlangıcı olan yer ise okullardır. Arkadaşlık ilişkilerinin dürüstlük, sevgi ve saygı üzerinde sağlam temellere oturtulması gerekmektedir. Kişi olarak sahip olduğu ve arkadaşlarının sahip oldukları hukuki haklar ve sorumlulukların bilincinde olmayan nesiller yetişmektedir. Arkadaşlık hukukunun ne olduğunu ve sınırlarını bilmeyen öğrenciler 'bencil, egoist ve sadist' karakterlerde topluma karışmaktadırlar.

4- Komşuluk Hakları:

Ülke nüfusumuzun yüzde 92'si şehirlerde, bu oranın büyük kısmı ise 30 büyük şehrimizde yaşamaktadır. Toplumumuzda mahalle kültürü neredeyse bitmek üzere ve imar ve

iskân planlamalarında yatay mimari genişlemeden dikey mimariye geçilmiştir. Bu durumlar komşuluk hak ve ilişkilerini bitirme noktasına getirmiştir. Özellikle büyük şehirlerde olmak üzere şehirleşme olan yerlerde toplu konut projeleri uygulanmakta ve bu projeler dikey mimari projeleri ile en az 4 daire üzeri 10, 15 veya daha fazla kat üzerine binalar inşa edilmektedir. Bu da bir blokta en az 40 daire bulunması demektir ki değil binadaki yaşayan komşuların birbirlerini tanınması, aynı katta oturanlar komşuların dahi birbirlerini tanımalarını zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte toplu konut ve çok daireli binalarda oturan ailelerin çocukları için yeteri kadar park, bahçe, oyun alanlarının ve güvenliğin yetersizliği, çocukların evde oynamalarına, bu durum komşularını rahatsız etmelerine neden olmakta ve ailelerin birbirleri ile ağız kavgalarına, düşmanca tavır takınmalarına hatta fiili kavgalar ile yaralanmalar meydana gelmesine ve mahkemeye kadar intikal eden süreçler yaşanmasına neden olmaktadır.

Öğrencilere komşuluk hakları ve sorumluluklarının öğretilmesinin önemi ortaya çıkmaktadır.

SONUÇ

1- İlkokul 4. sınıf ve ortaokul 5., 6. ve 7. sınıf Sosyal bilgiler ders kitapları MEB Talim Terbiye Kurulu Başkanlığınca 7’şer üniteden oluşturulmuştur, ancak bu 7 ünitenin hiçbirinin başlığında ‘**Hukuk**’ kelimesi geçmemektedir.

2- 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında:

a- Hukukun ne olduğuna dair hiçbir açıklama bulunmamaktadır.

b- Ders kitabında ‘hukuk’ kelimesi sadece sayfa 55’te ‘Batı Cephesi’nde Savaş’ konu başlığı altında, sayfanın ikinci paragrafında, ‘İzmir’de yayımlanan Hukuku beşer...’ cümlesinde geçmektedir.

c- Kitabın sözlüğünün ‘**H**’ harfi bölümünde dahi ne ‘**Hukuk**’ ne de ‘**Hak**’ kelimesinin açıklaması bulunmamaktadır.

3- 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında:

a- Hukukun ne olduğuna dair hiçbir açıklama bulunmamaktadır.

b- Ders kitabında ‘hukuk’ kelimesi 8 kez geçmektedir. Ancak bu kullanımların hiçbirinde hukuk terimlerinin öğretimi amaçlanmamıştır.

c- Kitabın sözlüğünün ‘**H**’ harfi bölümünde dahi ne ‘**Hukuk**’ ne de ‘**Hak**’ kelimesinin açıklaması bulunmamaktadır.

4- 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında:

a- Kitabın sözlüğünün ‘**H**’ harfi bölümünde ne ‘**Hukuk**’ ne de ‘**Hak**’ kelimesinin açıklaması bulunmamaktadır.

5- 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabında:

a- Kitabın sözlüğünün ‘**H**’ harfi bölümünde ne ‘**Hukuk**’ ne de ‘**Hak**’ kelimesinin açıklaması bulunmamaktadır.

6- Doküman analizini yaptığımız ilkokul 4. sınıf ve ortaokul 5., 6., ve 7. sınıflarda okutulan Sosyal Bilgiler ders kitaplarının hiçbirinde öğrencilere kesinlikle ve elzem bir şekilde evvela öğretilmesinin gerekliliğine inandığımız, temel hukuk kavramlarından olan, anne- baba,

öğretmen, arkadaşlık ve komşuluk haklarının hiçbirine (sadece birkaç yerdeki bu kelimelerin cümle içinde kullanımlarından doğan anlamlandırma hariç) yer verilmemiş ve anlatılmamıştır.

KAYNAKLAR

- Gültekin, G., Akpınar, M., Nohutçu, M., Özerdoğan, P. & Aygün S. (2018). MEB, TTKB, Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, *7. sınıf SBD kitabı*, Ankara: Devlet Kitapları, Birinci Baskı, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları (6764), Ders Kitapları Dizisi (1785)
- MEB, (2017) *Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Ders Kitapları ve Öğretim Materyalleri Daire Başkanlığı*. <http://ttkb.meb.gov.tr/www/ders-kitaplari-ve-ogretim-materyalleri-daire-baskanligi/icerik/206> adresinden erişildi. (Erişim tarihi: 09.12.2018)
- MEB, (2018) *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7. Sınıflar)'nın, 'Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Özel Amaçları*. <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812103847686-SOSYAL%20B%C4%B0LG%C4%B0LER%20%C3%96%C4%9ERET%C4%B0M%20PROGRAMI%20.pdf> adresinden erişildi. (Erişim tarihi: 09.12.2018)
- Millî Eğitim Bakanlığı (1973). Resmî Gazete. Yayın Tarihi: 14.06.1973 ve 25.08.2011. Sayısı: 14574. Numarası: 1739 ve 6223. *Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Yönetmeliği*. <http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/1606.pdf> adresinden erişildi. (Erişim tarihi: 09.12.2018)
- Şahin, E. (2018). MEB, TTKB, Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, *5. sınıf SBD kitabı*, Ankara: Anadolu Yayıncılık.
- T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. <https://eyh.aile.gov.tr/kuruluslarimiz-yasli> adresinden erişildi. (Erişim tarihi: 09.12.2018)
- Türk Medeni Kanunu (2001). Resmî Gazete. Yayın Tarihi: 8.12.2001. Sayısı: 24607. Numarası: 4721. <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4721.html> adresinden erişildi. (Erişim tarihi: 09.12.2018)
- Tüysüz, S. (2018). MEB, TTKB, Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, *4. sınıf SBD kitabı*, Ankara: Tuna Matbaacılık AŞ.
- Yılmaz, F.G., Bayraktar, H., Özden, M.K., Akpınar, M. & Evin, Ö. (2018). MEB, TTKB, Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, *6. sınıf SBD kitabı*, Ankara: Devlet Kitapları, Birinci Baskı, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları (6780), Yardımcı Kaynak Kitaplar Dizisi (1029)